

Георги ПЕТРУНОВ

Относно дефинициите за организирана престъпност

Организираната престъпност не е леснодостъпен за научна интерпретация обект. Тя е тайна и затова е неточно представена на обществеността както от журналисти и държавни служители, така също и от социалните учени. Както отбелязва Албанезе, “има толкова дефиниции за организирана престъпност, колкото и автори”¹. Като освен това трябва да се отбележи, че някои изследователи на организираната престъпност дори не предлагат дефиниция за организирана престъпност². Още повече, че организираната престъпност търпи промени през времето, т.е. тя не е статична. Нейната променлива природа допринася до голяма степен за трудностите при дефинирането ѝ.

Затруднения създава и самото съчетание на думите “организирана” и “престъпност”. Както отбелязват Фелия Алум и Ренета Зийберт, “двете думи са се появили, за да се отричат една друга, но има толкова много други усложнения като резултат от дисциплинарни, географски, регионални, културни и правни различия, че броят на възможните дефиниции е безкраен”³.

I

Въпреки липсата на консенсус при изграждането на единна дефиниция за организирана престъпност, един преглед на съществуващите дефиниции би бил полезен. Той би могъл да ни даде представа как се е развивало разбирането за организирана престъпност и на какво наблюдават нейните изследователи. Затова от голяма полза ще бъдат събраните от Клаус фон Лампе⁴ 76 различни дефиниции за организирана престъпност, дадени както от научни изследователи, така също и от правителствени и други държавни (правни и/или полицейски) представители. Представянето на по-често използваните определения за организирана престъпност на едно място позволява представените дефиниции да бъдат анализирани, което би могло да

доведе до изграждане на по-ясна картина за това, какво се влага в понятието “организирана престъпност”. За тази цел при предложения в статията анализ от полза ще бъдат и някои разработки на учени, занимаващи се с проблемите на дефинирането на организираната престъпност⁵.

При анализа на предложените от Лампе 76 дефиниции ще проследя кои са най-често посочваните в тях характеристики на организираната престъпност. Така въпреки липсата на единна, общоприета дефиниция, се забелязва, че съществуват известен брой характеристики, които се срещат по-често от други и може да се каже, че са показателни за този социален феномен.

Анализирайки представените дефиниции, стигам до обобщението на следните характеристики:

Таблица 1. Характеристики на организираната престъпност

Характеристики на организираната престъпност	Брой автори	
Организационна структура*	61	80%
Осигуряване на печалба чрез нелегални дейности	49	64%
Корупция	31	41%
Употреба на насилие и/или заплахата от насилие	29	38%
Продължителност на обединението	27	36%
Стремеж към монопол	12	16%
Конспирация	11	14%
Разделение на труда	11	14%
Вътрешногрупови правила и санкции	10	13%

* Тази характеристика обобщава използваните от различните автори характеристики: организация, йерархия и структура.

Сборът от процентите в табл. 1 надхвърля 100%, тъй като в дефинициите са посочени по повече от една характеристика. Също трябва да подчертая, че освен посочените в таблицата характеристики, в дефинициите има посочени и други, но те се срещат твърде рядко, което показва липсата на консенсус сред авторите при определянето им като основни характеристики на организираната престъпност, поради което те са пренебрегнати в статията. Така табл. 1 не представя всички съществуващи характеристики на организираната престъпност, а само най-често посочваните в дефинициите характеристики, които изпъкват като основни за този социален феномен.

Както се вижда от табл. 1, сред авторите съществува консенсус (80% от случаите) относно това, че за да бъде определена дадена престъпна група като част от организираната престъпност, тя трябва да съдържа определена организационна структура.

Самата престъпна природа на организираната престъпност обяснява защо голям брой изследователи (64% или 49 автори) определят като една от основните ѝ характеристики стремежа ѝ да си осигурява големи печалби чрез нелегални дейности – хазарт, контрабанда, проституция, наркотици, лихварство и други.

Консенсус съществува и по въпроса за основните средства, използвани от престъпниците за постигане на целите им. Тук са посочени корупция и насилие, съответно с 41 и 38%. Тук трябва да отбележа един факт, който ми направи впечатление при анализа на дефинициите, а именно, че характеристиките “корупция” и “употреба на насилие” се срещат в едни и същи дефиниции, т.е. там, където се приема, че съществува корупция, се предполага, че се среща и насилие, и обратно. Изключение правят само два случая, при които е посочена само корупция.

В 36% от дефинициите се приема, че организираната престъпност се характеризира с продължителност на обединението, т.е. дори и да се предприемат различни действия, организацията продължава да съществува независимо от нейните членове.

С по-малко съгласие от 14% се приема, че организираната престъпност представлява конспиративен заговор, в който властва стремежът към монополизиране на определен пазар и/или територия; тази характеристика е посочена в 16% от случаите. Не е голямо съгласието и относно това, че организираните престъпници са ясно разделени в техните функции (14%) и следват строги вътрешногрупови правила и норми (13%).

II

За по-голяма яснота относно смисъла, който авторите са вложили в характеристиките за организирана престъпност, включени в техните дефиниции, ще се спра поотделно на всяка една от характеристиките, представени в табл. 1.

1. Организационна структура

Въпреки че почти всички автори посочват, че отличителна черта на организираната престъпност е наличието на организационна структура, различните изследователи очакват тя да бъде от различен тип.

Според някои автори тази структура е йерархична, със строга рангова система между членовете. Тази идея е особено разпространена към края на 60-те години на XX в., когато се появява изследването на Доналд Креси⁶, в което той показва, че организираната престъпност трябва да се разглежда като йерархично-бюрократична организация. Дълго време това твърдение е било общоприето от някои учени и особено от държавни служители, които са го ползвали за целите на своите разследвания. Но постепенно се забелязва изместване от тази идея и поява на концепции за организираната престъпност, разбиращи я като организирана по по-свободен начин. В тези

схващания ясно се открива противопоставяне на идеята на Креси и на нейно място се предлагат организации от мрежов тип⁷, от такива, които се изграждат на базата на етнически връзки⁸ или пък такива, чиято структура е зависима от пазарните сили⁹.

Въпреки всички тези различия Малтц¹⁰ обобщава, че организираната престъпност често има добре изградена структура, която се поддържа чрез сила или други методи.

2. Осигуряване на печалба чрез нелегални дейности

Това, което мотивира организираните престъпници, е придобиването на богатство и власт; това, както казва Лидик¹¹, е саморазбиращо се. Действията са най-разнообразни – рекет, кражби на коли, хазарт, проституция, нелегална търговия и други. Макар че относно нелегалността на дейността има голям консенсус сред изследователите, това е въпрос, към който трябва да се подхожда по-внимателно. Причината за това, както отбелязват Пасас и Нелкен¹², е тънката линия между легалния и нелегалния бизнес. Например лихварството е престъпление, когато лихварите от “подземния свят” налагат прекомерно големи лихвени проценти. Същата практика обаче се наблюдава при законно предлаганите кредитни карти: банките предлагат карти на клиенти с малки финансови възможности, които при използването им получават пари назаем с огромни, но законно разрешени лихви. Вижда се, че връзката между легален и нелегален бизнес често е неясна и размита. Нелегалните предприемачи правят бизнес с легалните бизнесмени, докато едновременно притежават или управляват свой собствен легален бизнес. Легалните търговци на дребно купуват крадени стоки, легалните бизнесмени вземат заеми на нелегални лихвени проценти, bankerите се включват в подозрителни инвестиции и нелегално движение на капитали, а политици съзнателно се ангажират в обмяната на връзки с нелегални предприемачи.

Освен нелегалните дейности, които трудно се отделят от легалните, организираната престъпност включва и голяма част от ясно определени като незаконни услуги – проституция, контрабанда на алкохол и цигари, разпространение на наркотици и други. Характерното за тях е, че всъщност консуматорите, клиентите на престъпниците са хората от “горния свят”. Тоест престъпниците печелят, осигурявайки стоки и услуги, желани и търсени от обществото.

Това кара Красен Станчев¹³, опирайки се на историята на икономическия анализ и по-специално на разделението на дохода, направено от Адам Смит, и на някои по-нови идеи на Гордън Тълк, да наблегне на едно важно разграничение, а именно, че повечето от дейностите на организираната престъпност попадат в категорията “търсене на рента” или икономика на прехвърлянето. Според Тълк това е употреба на средства с цел получаване на рента, когато рентата сама по себе си идва от дейност, която има негативна социална цена. Думата “рента” в този смисъл не е еквивалентна на обичайната ѝ употреба, означаваща плащане на наем¹⁴, с това се набляга на

разликата между поведението на “търсене на рента” (rent seeking) и търсенето на печалба (profit seeking). С термина търсене на рента се обозначават действията на обект, който се стреми да извлече печалба от други обекти чрез манипулиране на икономическата среда. Този обект употребява ресурси за извършване на неравностойни трансфери на стоки и услуги за друг човек или хора, които е получил чрез специални привилегии. Ако този тип поведение преобладава в обществото, може да бъде нанесена сериозна вреда на растежа и развитието на страната чрез изхабяване на ресурсите на обществото¹⁵.

3. Корупция

Криминалните организации употребяват корупция, за да им се даде възможност да постигнат предимство пред конкуренцията (например да се приеме тяхната оферта за изпълнение на обществена поръчка) или да се защитават от арести.

Малтц¹⁶ отбелязва, че обикновено е прието терминът “корупция” да се отнася само към държавните служители, които нарушават своята клетва, дадена при встъпване в длъжност. Обаче корупцията на недържавни служители също така се използва за защита на заговорите от издаване. Банковите чиновници могат да използват предоставената им власт, за да одобряват заеми, за които предложените гаранции са нещо второстепенно, могат да нарушават закона като скриват или не отбелязват трансакции и сделки, за които са задължени да докладват (например за сделки с големи суми). По този начин банковият служител защитава тайнствеността на плановете на организираната престъпност. Служителят на една авиокомпания може да подправи документите на полетите или може да участва в контрабанден канал. Служителят в заложна къща може да позволи крадена стока да се продава заедно с легално закупената или пък може да купува стока на преференциална цена от организираните престъпници. Във всички тези случаи индивидите осъществяват корупция, при която им се плаща, за да нарушават доверието, което им е възложено от техните работодатели. Дотолкова, доколкото корумпираните индивиди са замесени, няма разлика между държавна и частна корупция. И в двата случая се използва позицията на власт в съответната организация, за да се печелят пари по начини, вредни за интересите на техните работодатели.

Когато индивиди, работещи в частния сектор, взимат възнаграждение за нарушаване на доверието, дадено им от техните работодатели, ефектите са главно за този бизнес (въпреки че конкурентът също може да бъде засегнат). Когато индивиди, работещи за държавни институции, взимат подкупи, това засяга цялото общество и вреди на всички.

От казаното дотук някой би могъл да обобщи, че организираната престъпност може да се защитава без насилие, стига политическата и икономическата власт на групата да е достатъчно голяма, т.е. няма да има нужда да се прилага физическо насилие за защита на собственото развитие. Въпреки

това според Малтц “физическата сила е почти винаги необходима”¹⁷. Непрекъснато възникват спорове и недоразумения във и между организациите. Ако те не могат да бъдат преодоленни от спорещите страни, тогава трябва да се използва принуда. В “горния свят” правната система се използва, за да бъдат решени конфликтите, и тя е обърната към легална и явна употреба на принудителна сила – съдебни заповеди, съдебни разпоредби, присъди и т.н. Но те не са на разположение на организираната престъпност. Вместо това тя използва насилие: разстрели, побоища и други. Това показва, че възможността за насилие винаги присъства в организираната престъпност.

4. Употреба на сила или заплахата от насилие

Според Лидик това, че “организираната престъпност употребява насилие в своите нелегални бизнес дейности, е аксиоматично”¹⁸. Албанезе¹⁹ също отбелязва, че това е една от главните характеристики за този феномен, по който изследователите имат съгласие. Въпреки това Лидик посочва някои емпирични изследвания²⁰, които показват, че количеството на насилствени мерки, използвани от организираните престъпници, е преувеличено. Като една от основните причини за това може да се посочат пазарните сили, които просто пречат на старите физически методи за разправа и принуда да бъдат ефективни, както и това, че рискът е твърде висок. Ройтер, Рубинщайн и Уайн²¹ също стигат до подобно заключение при изследване на лихварския бизнес в Ню Йорк. В случай на неплащане, лихварите се убеждават, че е по-добре за бизнеса да не убиват неплатежоспособния клиент, а да сложат ръка върху бизнеса на длъжника, което е много по-доходоносно.

Така всъщност според Лидик се получава, че употребата на насилие в криминалния свят често има нежелателни последици за престъпните групи. “Дори когато конкуренцията е успешно ограничена или богатството е придобито по друг начин, преобладаването на насилствени методи в повечето случаи подрива организационните цели и стабилност, често предизвиква увеличаване на публичността, от което следва търсене на съдебна отговорност.”²²

Има многобройни фактори, които определят дали организираните престъпници ще изберат да употребят насилие, или не. Най-важният от тях е определеният вид нелегална дейност, която се преследва. Според Лидик: “Употребата на насилие и неговите последици са зависими от структурата на дадения нелегален пазар и от структурата на криминалните фирми в този пазар.”²³ Естеството на производството или на работата, технологичното изискване да се осигуряват нелегални стоки или услуги, степента на външния натиск, упражняван върху криминалните фирми от различни области, и факторите, които ограничават навлизането в даден нелегален пазар, са променливи величини, които въздействат на структурата на нелегалното начинание, на отношенията между участниците и ролята на насилието при управлението на тези нелегални отношения. Невъзможността да се контролира поведението на организираните престъпници

е важен фактор при определянето дали ще се използва насилие. Обикновено престъпниците от по-ниските нива на организацията са необразовани и непостоянни. Криминалните предприемачи нямат средства или достъп до ресурсите, с които разполагат легалните работодатели – наемане на компетентен персонал, обучаване или контролиране на този персонал, а и наказването на провинилите се работници е далече от средствата, използвани от легалните работодатели. Накратко: контролирането на поведението на работниците често се превръща в трудна задача в света на нелегалния бизнес. Понякога се прибегва до насилие точно поради тази причина, но, от друга страна, това довежда според Лидик до подкопаване стабилността на действията на организацията.

Освен употребата на насилие за поддържане на вътрешния ред, то се използва и за постигане на целите на самата престъпна организация. Както Албанезе²⁴ отбелязва, в литературата съществува консенсус относно това, че организираната престъпност е склонна да употреби насилие, за да постигне монопол над определен пазар. А Абадински твърди: “В една организирана престъпна група насилието е ресурс, който се употребява с охота и е възприет като рутина. Достъпът до скрито насилие е важно измерение, което позволява на групата да постигне своите цели.”²⁵

5. Продължителност на обединението

Според Абадински “една организирана престъпна група представлява съществуващ престъпен заговор, изграден така, че да просъществува за дълго време – време, надхвърлящо живота на настоящите ѝ членове”²⁶.

Дълготрайността се приема от членовете ѝ и това осигурява важна основа за привличане на квалифицирани лица към групата. По този начин се поддържа нейното съществуване. Лиман и Потър отбелязват, че организираната престъпност е самоподдържаща се, което “означава, че съществува през времето отвъд живота на настоящите членове”²⁷. Членовете, които са загинали или арестувани, са лесно заменими от нови членове, нетърпеливи да бъдат приети в групата и да продължат нелегалните начинания на организацията.

Както отбелязва Малтц²⁸, има много непродължителни организирани престъпни начинания. Но въпросите, които си задава авторът, са: Може ли представата за престъпни групи, разчитащи изцяло на непродължителни, отделни операции, да се нарича организирана престъпност? Може ли да съществуват престъпни групи, които обединяват усилия, за да планират и извършват голямо престъпление, и след това веднага да се разпускат, докато не се появи друг удобен случай. Малтц твърди, че ако съществува такава група, тя ще извършва планирани и организирани престъпления, но няма да влиза в определението “организирана престъпност”. Това показва, че “един от свързващите елементи на организираната престъпност може да бъде дълго траещо начинание, като например дистрибуция на наркотици, изнудване или хазарт”²⁹.

6. Стремеж към монопол

Организираната престъпност се стреми към отбягване на конкуренцията, към хегемония в дадена географска област, определено “производство”, легитимно или нелегитимно (например хазарт, търговия на дребно, лихварство и други), или комбинацията между двете (например лихварство в определена област или към търговията с кокаин в даден град).

Абадински³⁰ отбелязва, че монополът при организираната престъпност се постига чрез насилие, заплахата от насилие или чрез корупция на държавни служители. Самата дума “монопол” предполага, че за да се увеличат печалбите, свободният пазар трябва да бъде ограничен. В този смисъл организираната престъпност е монополистична.

Въпреки че организираната престъпност се стреми към монопол, това може и да не е осъществимо, тъй като зависи както от конкурентните групи, така и от вида на дейността.

7. Конспирация

Идеята за конспирация се свързва предимно с определението на Креси³¹ за организираната престъпност като национално разпространен конспиративен заговор. Изследвайки Коза Ностра, той твърди, че нейната организация има “клонове” във всички части на американската държава и действа независимо от границите на различните щати. Това той доказва чрез мафиотските фамилии, разположени в големи американски градове. Постепенно идеята за йерархично организирана структура на мафията започва да отстъпва, но схващането за конспиративния елемент на организираната престъпност остава. Това разбиране се подсилва още повече и от определянето на друг важен елемент на криминалните действия – тяхната засекретеност, тайнственост, което засилва усещането за конспиративен заговор.

8. Разделение на труда

“Една организирана престъпна група – казва Абадински – ще има определени функционални позиции, изпълнявани от квалифицирани членове.”³² Разглеждайки разделението на труда в организираната престъпност, авторът отбелязва, че позицията на принуждаващия е от голямо значение. Това лице се грижи за трудноизпълними задачи, включващи употребата на насилие и убийства. Той може да използва за помощници членове или нечленове, за да свърши възложената му задача.

Разбира се, позициите са толкова повече, колкото по-сложна е структурата на организираната престъпност. В нея могат да съществуват посредници както с други престъпни организации, така и между организираната престъпност и политици и държавни служители (съдии, политици и други).

9. Вътрешногрупови правила и норми

“Както легитимния бизнес, за да постигне успех, организираната престъпност има установени правила и норми, които членовете трябва да спазват.”³³

Някои от тези правила са просто свързани с начина на изпълнение на определени незаконни действия. Други често се основават на смисъла за общност, като правилата за мълчание и забраната на определено поведение на членовете (например употреба на наркотици в наркокартел).

III

Всички тези характеристики са част от структурата на организираната престъпност, което ѝ позволява да постига своите цели – пари и власт. Нито една от тези характеристики, взети поотделно, не могат да служат като дефиниции на организираната престъпност, но взети заедно, те дават едно по-задълбочено вникване в същината на този социален феномен. Тези характеристики на организираната престъпност се комбинират по различен начин в отделните дефиниции, но ако използваме всички представени характеристики на организираната престъпност, за да формулираме “пълна” дефиниция на този феномен, то тя би изглеждала така:

Всяко обединение на хора или група от хора, притежаващи организационна структура с цел осигуряване на печалба чрез нелегални дейности и склонност към употреба на корупция и/или насилие и заплахата от насилие. Това е конспиративно замислено обединение за дълъг период от време, със стремеж към монопол върху пазар и/или територия. Характерно за него е разделение на труда и на задълженията между членовете, спазващи вътрешногрупови правила и норми за действие и поведение, нарушението на които е последвано от санкции и дори убийство.

БЕЛЕЖКИ:

- ¹ Albanese, J. S. *Organized Crime in Our Times*. LexisNexis/Anderson, 4th Ed., 2004, p. 4.
- ² Например Джон Ландеско (Landesko, J. *Organized Crime in Chicago*. Chicago, University of Chicago Press, 1976) и неговото изследване на организираната престъпност в Чикаго, което е едно от най-задълбочените проучвания на този проблем от Чикагската социологическа школа.
- ³ Allum, F., R. Siebert. *Organized Crime: a Threat to Democracy?* – In: *Organized Crime and the Challenge to Democracy*. Allum, F., R. Siebert. London, New York, Routledge, 2003, p. 17.
- ⁴ Von Lampe, K. *Definitions of Organized Crime*. 2005. Available on the Internet at <http://www.organized-crime.de>, 21.11.2005.
- ⁵ Albanese, J. S. Op. cit.; Hagan, F. *The Organized Crime Continuum: A Further Specification of a New Conceptual Model*. – In: *Criminal Justice Review*, vol. 8, 1983, 52–57; Liddick, D. *An Empirical, Theoretical, and Historical Overview of Organized Crime*. New York, Edwin Mellen Press, 1999; Maltz, M. *Toward Defining Organized Crime*. – In: *The Politics and Economics of Organized Crime*. Alexander, H., G. Caiden (Eds.). Lexington Books, 1985 и други.
- ⁶ Cressey, D. R. *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*. New York, Harper and Row, 1969.

- 7 Например Abadinsky, H. *Organized Crime*. Belmont, Wadsworth/Thomson, 7th Ed., 2003; Albin, J. L. *The American Mafia: Genesis of a Legend*. New York, Irvington, 1971; Haller, M. Bureaucracy and the Mafia: An Alternative View. – *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 8, 1992, 1–10.
- 8 Ianni, F., E. Ianni. *A Family Business; Kinship and Social Control in Organized Crime*. New York, Russell Sage Foundation, 1972; Paoli, L. *Mafia Brotherhoods: Organized Crime, Italian Style*. Oxford, Oxford University Press, 2003.
- 9 Reuter, P. *Disorganized Crime: The Economics of the Visible Hand*. Cambridge, MIT Press, 1983; Smith, D. *The Mafia Mystique*. London, Hutchinson, 1975.
- 10 Maltz, M. Op. cit.
- 11 Liddick, D. Op. cit.
- 12 Passas, N., D. Nelken. The Thin Line Between Legitimate and Criminal Enterprises: Subsidy Frauds in the European Community. – In: *Crime, Law and Social Change*, vol. 3, 1993, 223–244.
- 13 Станчев, К. Мислими размери и определящи роли на организираната престъпност. Доклад на конференция “Обществени представи за организираната престъпност”. Организиран от Институт Отворено общество. Боровец, 27–28 май 2005.
- 14 Въпреки че тя произхожда от разделението на доходите на печалба, заплата и рента, направено от Адам Смит.
- 15 За подробности вж. Laband, D., G. McClintock. *The Transfer Society*. Washington, 2001; Pasour, E. Jr. Rent-Seeking. – In: *The Review of Austrian Economics*, 1983, 123–143; Tullock, G. *Economics of Special Privilege and Rent Seeking*. Kluwer Academic Publishers, 1989.
- 16 Maltz, M. Op. cit.
- 17 Ibidem, p. 27.
- 18 Liddick, D. Op. cit., p. 36.
- 19 Albanese, J. Op. cit.
- 20 Reuter, P., J. Rubinstein. *Illegal Gambling in New York: A Case Study in the Operation, Structure, and Regulation of an Illegal Market*. Washington, U.S. Government Printing Office, 1982; Liddick, D. *Numbers Gambling in New York City, 1960–1969: A Social and Political History*. Unpublished PhD dissertation. The Pennsylvania State University, 1995. Цит. по Liddick, D. Op. cit., p. 37.
- 21 Reuter, P., J. Rubinstein and S. Wynn. *Racketeering in Legitimate Industries: Two Case Studies*. Washington, National Institute of Justice, 1982. Цит. по Liddick, D. Op. cit., p. 37.
- 22 Liddick, D. Op. cit., p. 37.
- 23 Ibidem, p. 37.
- 24 Albanese, J. Op. cit., 3–4.
- 25 Abadinsky, H. Op. cit., p. 9.
- 26 Ibidem, p. 10.
- 27 Lyman, M., G. Potter. *Organized crime*. New Jersey, Prentice Hall, 3rd Ed., 2003, p. 27.
- 28 Maltz, M. Op. cit.
- 29 Ibidem, p. 28.
- 30 Abadinsky, H. Op. cit.
- 31 Cressey, D. R. Op. cit.
- 32 Abadinsky, H. Op. cit., p. 11.
- 33 Lyman, M., G. Potter. Op. cit., p. 28.